

NSV Liidu ajaloo lõpueksami ärajäämisega keskkoolides on tekkinud küsimus, milline saab see eksam olema ülikooli sisseastumisel. Küsimus on komplitseeritud nii eksamineeritavatele kui ka eksamineerijatele. Kiiresti ja hulgalt tuleb uut informatsiooni, uusi hinnanguid, uusi ajaloo-sündmuste tõlgendusi NSV Liidu ajaloo nõukogude perioodi kohta. Ajaloolise mõtte arengust jäävad maha õpikud, programmid, meetodilised materjalid. Võib öelda, et nii nagu kogu ühiskonna elus, toimib ajalooteaduseski murrangumoment. Põimub vana ja uus ning vihane on nende võitlus.

Loomulikult kajastub see kõik keskkoolilõpetajate teadmistes, samuti ka eksamineerijate teadvuses. Võib täiesti nõustuda NSV Liidu Riikliku Rahvahariduse Komitee ühiskonnateaduste õpetamise peavalitsuse ülema V. Kuptsovi arvamusel 14. juuni «Izvestijas»: eksam võib kujuneda huvitavamaks kui varem ja eksamineeritav saab võimaluse näidata oma üldist kultuurust, põhjalikumalt huvi aine vastu ning uute ajaloomaterjalide tundmist, mis võivad tunduvalt erineb kooliõpikutest esitatust. Teisalt aga ei tahaks nõustuda V. Kuptsovi piiranguga, et õppejõududel tuleks hinnata üliõpilaskandidaatide esitatud ajaloofakte vaid M. Gorbatsõvi Oktoobri-revolutsiooni 70. aastapäeva puhuse kõne seisukohtade alusel. Fikseeriti ju selles kõnes ajaloomõistmise hetkeseis, kõ-

MISSUGUNE PEAB OLEMA AJALOO EKSAM?

ne esitamisest on möödas juba üle poole aasta, mille vältel ajalooline mõte pole mitte paigal seisnud.

Niisiis eksamineerijate silmis lelab kõrgemat hinnangut kursisolek ajaloo-sündmuste uuadsete, seni peamiselt ajakirjanduses ilmunud käsitlustega, uute ajalookontseptsioonidega, nende oskuslik võrdlemine seni domineerinud seisukohtadega. Pole mõtet taga ajada oma «õigust»: õpikus on öeldud nii, miks komisjon seda aga ei hinda. Loomulikult arvestab komisjon eksamineeritavate teadmiste kujunemisega, õpikute olukorda ja muud.

Mõningaid selgitusi vajab selle aasta ülikooli astujate teatmikis toodud NSV Liidu ajaloo programm. Kahjuks ei osalenud trükiks ettevalmistamisel TRÜ NSV Liidu ajaloo kateeder. Programm vohab veel vanas, «heas» stiilis omadussõnadest, nagu laiahaardeline sotsialismi ehitamine, v a n k u m a t u rahvaste sõpruse tugevdamine jne. Eksamivastuses võib need ja paljud teised kõlavad omadussõnad rahulikult pruukimata jätta. See ainult suurendab vastuse kaalu.

Omaette rühma moodustavad nn. paratamatused: sotsialistliku ümberkujundamise paratamatus, kultuurirevolut-

siooni paratamatus jne. Praegu me teame, et paljudel suurtel ja väikestel ajaloosündmustel on olnud oma ajaloolised alternatiivid. Eranditult kõige ajaloos toimuva paratamatuse teostamine oli pikka aega mugav meetod, õigustamaks suuri ja väikesi vigu, kõike, mida nõukogude ühiskond on läbi elanud alates 1917. aastast. Ebadialektiliselt muutuvad programmi lõpuosad, mil kõik varasemad «paratamatused» peavad sisse sulama meie tänapäeva.

Ettevaatlik tuleb olla mõnede kategoorilises vormis esitatud fraasidega. Nii ei iseloomustanud nõukogude kirjandust ja kunsti aastail 1926—1937 kaugeltki mitte ainult õitseng, rahvusküsimust selle lahendamise jne.

Eksamiküsimuste koostamisel on piütud programmi puudusi vältida. Küsimuste formuleeringutest on kõrvaldatud poliitilised ja ideoloogilised määrangud, mis võiksid vastajat siduda kindlate ning kitsaste raamidega. Kui programm määrab näiteks ühel või teisel perioodil ära Nõukogude Liidu välispoliitika iseloomu (rahuvõitlus, jne.), siis piirdub eksamiküsimus formuleeringuga: Nõukogude Liidu välispoliitika sel või teisel perioodil.

Piletite koostamisel on lähtutud põhimõttest asetada suu-rem rõhk NSV Liidu vanemale ajaloole, s. o. kuni Oktoobri-revolutsiooni võiduni. Uudse, süstematiseeritud ajaloomaterjali vaesus on eriti tuntav alates Suure Isamaasõja järgsetest aastatest. Seepärast on Nõukogude Liidu arenguprobleemid 1945—1985 esitatud üsna mahukate küsimustena ja kronoloogiliselt jagatud kaheks: 1945—1960. aastate algus ja 1960.—1980. aastate algus.

Eksamiprogrammi on lisatud üldajalooa tihedalt seotud Teise maailmasõja eellugu ja algus. Siin peaksid tudengikandidaadid kindlasti veel heitma pilgu M. Gorbatsõvi eelmainitud kõnele ja tutvuma ka näiteks ajaloo professor V. Dasitševi artikliga «Ida—Lääs: uute suhete otsingul», mida eesti keeles vahendas 15. ja 16. juuni «Edasi». Sama artikkel aitab uuest vaatenurgast hinnata ka Nõukogude Liidu sõjajärgset välispoliitikat ning sellest tulenevaid tänapäeva probleeme.

Mis puutub Eesti ajaloo käsitlusele eksamiküsimustes, siis siin on kinni peetud traditsioonilistest sõlmprobleemidest: Baltimaade rahvaste võitlus saksa ja rootsi feodaalide vastu, Liivi sõda, Eesti ühendamine Venemaaga Põh-

jasõjas, 1905. aasta kodanlik-demokraatlik ja 1917. aasta sotsialistlik revolutsioon, nõukogude võimu kehtestamine 1940. aastal. Loomulikult oskab eksamikomisjon vääriiselt hinnata eksamitegijate kõiki vastuseid, mis käsitlevad eesti rahva ajalugu kõrvuti teiste Nõukogude rahvaste ajalooa ühel või teisel perioodil.

Hoogu võtab diskussioon nõukogude ühiskonna ajaloo uuest perioodiseeringust. Avaldatud kirjutistes käsitlevad ajaloolased paljusid ühiskonna senise arengu lõike, samuti ajalooteaduse puudujääke ja ülesandeid. Kahjuks on diskussioonid ja ümarlauavestlused ilmunud eriajakirjades ning pole eesti keelde tõlgitud. Asjahuvilistele üliõpilaskandidaatidele võib soovitada üleilulisi ajakirju «Kommunist» (1987, nr. 12, lk. 66—79), «Istoriia SSSR» (1988, nr. 3, lk. 127—141) ja «Vopross Istarii» (1988, nr. 3, lk. 3—57). Rõhutam, et spetsiaalseid eksamiküsimusi eelnimetatud materjali kohta pole. Õigu nad vaid orientiiriks suurema ajaloo huvi korral.

Kokkuvõtteks. Õppigem tundma nõukogude ühiskonna ajaloo käsitluse vastuolulist hetkeseisu. On ju praegu ülikooli astuvate humanitaarlaste tulevikuülesanne lahti mõtestada, korrastada, edasi viia kõike seda, mida alles alustatakse.

JÜRI ANT,
TRÜ NSV Liidu ajaloo kateederi juhataja